

**Ημερίδα: «Μια άλλη εκπαίδευση για τα παιδιά της μειονότητας στη Θράκη»
18 Μαΐου 2016 Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Εισαγωγή

Άννα Φραγκουδάκη και Θάλεια Δραγώνα

Η εκδήλωση σήμερα, Μάιο του 2016, γίνεται 19 χρόνια μετά το Μάιο του 1997 που κάναμε το πρώτο διερευνητικό ταξίδι στη Θράκη, η Θάλεια Δραγώνα κι εγώ μαζί με τη Νέλλη Ασκούνη, την Αλεξάνδρα Ανδρούσου και μερικά ακόμα άτομα της πρώτης ομάδας που είχε τότε μόλις αναλάβει αυτό το Πρόγραμμα από το Υπουργείο Παιδείας.

Ένας λόγος της εκδήλωσης είναι αυτός.

Έκλεισε μόλις η τέταρτη φάση του προγράμματος για την εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης, του ΠΕΜ, όπως ακρωνυμικά το ονόμασε η τοπική κοινωνία.

Άλλος λόγος της εκδήλωσης είναι ότι τα ζητήματα που αντιμετώπισε όλα αυτά τα χρόνια είναι επίκαιρα όσο ποτέ. Σε αυτό το έργο συμπυκνώνονται συμβολικά όλα τα προβλήματα και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η εκπαίδευση και η ελληνική κοινωνία στη διαχείριση της πολιτισμικής ετερότητας.

Όταν ξεκίνησε το ΠΕΜ, τα παιδιά της μειονότητας ολοκλήρωναν το δημοτικό σχολείο με ελλιπή έως ελλιπέστατη γνώση της ελληνικής γλώσσας, με συνέπεια να διαπιστώσουμε, όταν το 2000 ερευνήσαμε την πρόωρη εγκατάλειψη του 9χρονου υποχρεωτικού σχολείου, ότι μόνο 35% ολοκλήρωνε το υποχρεωτικό γυμνάσιο.

Απέναντι σε αυτές τις εκπαιδευτικές συνθήκες, οι γενικοί στόχοι που έθεσε το υπουργείο Παιδείας και έπρεπε να καταφέρουμε να φτάσουμε ήταν οι εξής:

- η *«μείωση των εκπαιδευτικών και κοινωνικών ανισοτήτων...»*,
- η *καλή εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας,*
- η *επιμόρφωση των εκπαιδευτικών,*
- η *κοινωνική ενσωμάτωση» των νέων ... μέσω του σχολείου και η αποδοχή τους στην κοινωνία ως ισότιμων ελλήνων πολιτών»*,

- τέλος η «ευαισθητοποίηση της εκπαιδευτικής κοινότητας και της κοινωνίας για την αναγνώριση και αποδοχή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των Μουσουλμάνων».

Σε όποιον γνωρίζει τα εκπαιδευτικά θέματα, είναι αμέσως προφανές ότι μόνο η «καλή εκμάθηση της ελληνικής» ήταν στις κοινωνικά αυτές δύσκολες συνθήκες στόχος πολύ απαιτητικός, και μάλιστα από ένα έργο με ρόλο απλώς βοηθητικό του σχολείου, που αυτό έχει την κύρια ευθύνη να μάθει στα παιδιά ελληνικά.

Από την εκμάθηση της ελληνικής πάντως έως «την αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών» των παιδιών της μειονότητας, την ενδυνάμωση της ταυτότητάς τους και την κοινωνική ένταξη, επρόκειτο για έργο γιγάντιας δυσκολίας.

Ήταν παρέμβαση εκπαιδευτική. Ωστόσο την προσδιόριζε η ιστορική, πολιτική και κοινωνική διάσταση. Έτσι την εκπαιδευτική διάσταση:

- επηρέαζε το δύσβατο θέμα ότι αφορούσε μια αναγνωρισμένη μειονότητα μέσα σε μια μονοπολιτισμικά προσανατολισμένη κοινωνία με λίγο πολύ κυρίαρχο το ανεπίκαιρο ιδεολόγημα του 19ου αιώνα για το έθνος και την ελληνικότητα,

- τη βάραιναν τα σύγχρονα διλήμματα τα σχετικά με τα δικαιώματα των μειονοτήτων, την ένταξη σε αντίθεση με την αφομοίωση, την ταξινόμηση των πολιτισμών,

- την καθόριζε η απαραίτητη αναζήτηση γέφυρας ανάμεσα στις εθνοπολιτισμικές ομάδες με παγιωμένες ανάμεσά τους σχέσεις άνισες και διχαστικές.

Με βάση όλα τούτα, αναμενόμενο ήταν να συναντήσει το ΠΕΜ μεγάλα εμπόδια και ισχυρές αντιστάσεις από πολλές πλευρές. Και ωστόσο πέτυχε.

Αυτό έχει, νομίζουμε, μεγάλη σημασία στο γκρίζο ελληνικό και ευρωπαϊκό τοπίο σήμερα. Δείχνει ότι τα δύσκολα γίνονται, δείχνει ότι οι αλλαγές στην εκπαίδευση παίζουν θεμελιώδη ρόλο σε όλη την κοινωνία κι ακόμα ότι τα καθημερινά θαύματα στην εκπαίδευση γίνονται αλλά γίνονται από τις και τους εκπαιδευτικούς στην καθημερινή πράξη.

Το ΠΕΜ είναι δύσκολο να το περιγράψει κανείς με λίγα λόγια.

Συνοψίζω σχηματικά ότι μέσα σε αυτά τα 19 χρόνια,

οι διεπιστημονικές ομάδες από σχεδόν όλα τα πανπιστήμια της χώρας και εκπαιδευτικούς της πράξης:

(α) συνέγραψαν σχολικά βιβλία για το δημοτικό και το γυμνάσιο, στηριγμένα σε σύγχρονες μεθόδους που κάνουν τη γνώση προσιτή και κυρίως ενδιαφέρουσα και άμεσα χρήσιμη,

(β) οργάνωσαν πολύμορφη επιμόρφωση προς εκπαιδευτικούς και συνεργάτες του έργου και διαμόρφωσαν επιμορφωτικά υλικά έντυπα και ηλεκτρονικά, με στόχο την ενδυνάμωσή τους και τη δημιουργία μιας κοινότητας μάθησης,

(γ) επιμορφωμένοι εκπαιδευτικοί δίδαξαν σε δημοτικά, γυμνάσια και λύκεια της Θράκης, σε ώρες εκτός κανονικού προγράμματος με τα βιβλία και εκπαιδευτικά υλικά του ΠΕΜ,

(δ) δημιούργησαν σταδιακά δέκα εξωσχολικά Κέντρα ελληνομάθειας και κοινωνικής ένταξης και τέσσερις κινητές μονάδες που μετέφεραν τις παιδαγωγικές καινοτομίες στα απομονωμένα και δυσπρόσιτα μειονοτικά χωριά,

(ε) οργάνωσαν δημιουργικές δράσεις με μικτές ομάδες παιδιών και νέων μειονότητας και πλειονότητας και κάθε καλοκαίρι κατασκηνώσεις και άλλου τύπου μαθησιακές - ψυχαγωγικές δράσεις.

(στ) τέλος, οργάνωσαν συνέδρια, ημερίδες και συναντήσεις στην τοπική κοινωνία

- με τους φορείς της εκπαίδευσης,
- τα συνδικαλιστικά όργανα πλειονότητας και μειονότητας,
- τους βουλευτές και εκπροσώπους της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Όλες οι δημόσιες εκδηλώσεις είχαν μέλημα την εγκατάσταση διαλόγου και στόχο την ανταλλαγή πρακτικών, ιδεών, προτάσεων για το μέλλον.

Το ΠΕΜ είναι συλλογικό έργο, προϊόν ευρύτατα συλλογικής εκπαιδευτικής δουλειάς. Η επανάληψη του επιθέτου συλλογική δεν είναι αδεξιότητα, αποτελεί το θεμέλιο αυτής της παρέμβασης στο σύνολο των δράσεών της.

Για να γίνει εκπαιδευτική πράξη ένα έργο τέτοιας εμβέλειας, που αγγίζει όλα τα ευαίσθητα κοινωνικά και ιδεολογικά θέματα,

- τις κοινωνικές ανισότητες απέναντι στη μάθηση,

- τις ανισότητες που οφείλονται στις διαφορετικές ταυτότητες των μαθητών με άλλη θρησκεία, κουλτούρα και μητρική γλώσσα,
- τη διγλωσσία στο σχολείο, τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα, χρειάζεται απαραίτητα συλλογική συμμετοχή.

Το ΠΕΜ εφάρμοσαν ομάδες πανεπιστημιακών από πολλές ειδικότητες σε στενή και συνεχή συνεργασία με εκπαιδευτικούς α/θμιας και β/θμιας, στους/τις οποίους/ες χρωστάει μεγάλο μέρος από όσα κατάφερε.

Τα αποτελέσματα του προγράμματος είναι μέσα στα χρόνια πολλά.

Χιλιάδες παιδιά πέρασαν από τα μαθήματα και τις πολλαπλές δραστηριότητες του ΠΕΜ.

Για να σας δώσουμε μια τάξη μεγέθους, τη χρονιά που το πρόγραμμα ήταν στην πληρέστερή του δράση (το 2013) περίπου 7.500 παιδιά συμμετείχαν στις δράσεις του ΠΕΜ.

Τα πιο μετρήσιμα είναι η συμβολή του ΠΕΜ στα άλματα στους αριθμούς των παιδιών της μειονότητας στις διάφορες βαθμίδες του σχολείου.

Έμμεσα μετρήσιμο είναι το δυσκολότερο και πολυτιμότερο, ότι το πρόγραμμα ως έργο της ελληνικής πολιτείας κέρδισε την εμπιστοσύνη μεγάλου μέρους των μαθητών και μαθητριών και επίσης των γονέων τους. Αυτό σημαίνει και υπέρβαση των διλημάτων σχετικά με τη διαχείριση της εθνοπολιτισμικής διαφοράς που είναι τόσο καυτά σήμερα στην Ελλάδα και την Ευρώπη.

Το πρόγραμμα κατάφερε, στα δικά του πλαίσια, να κάνει πράξη την υπέρβαση της πόλωσης με τις διχαστικές σχέσεις ανάμεσα στις τοπικές εθνοπολιτισμικές ομάδες.

Καθώς έχουμε για το πρόγραμμα κάνει πολλές παρουσιάσεις και δημοσιεύσεις, η εκδήλωση σήμερα είναι αφιερωμένη στις παιδαγωγικές καινοτομίες που σχεδίασαν και εφάρμοσαν οι ομάδες συνεργατών του ΠΕΜ και στη σημασία που είχαν αυτές για τα αποτελέσματα.

Οι σημαντικότερες καινοτομίες αφορούν την παιδαγωγική διάσταση. Όπως θα ακούσετε, αξιοποιήθηκαν μέθοδοι (όπως διαφοροποιημένη παιδαγωγική για τη διαχείριση ανομοιογενών ομάδων, εργασίες σε ομάδες), με στόχο (και αποτέλεσμα) τη δυνατότητα να αναπτύξουν τα παιδιά θετική σχέση με τη μάθηση, πράγμα που είναι θεμέλιο για τη σχολική επίδοση όσο και την κοινωνική ένταξη.

Μια από τις πιο σημαντικές καινοτομίες στάθηκε ότι οι ομάδες συνεργατών του ΠΕΜ έδωσαν πολύ μεγάλη έμφαση στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και ότι ενέπλεξαν τους εκπαιδευτικούς στις αλλαγές που εισηγούνταν και εφαρμόζαν.

Για παράδειγμα, για να συγγραφούν τα πολλά σχολικά βιβλία και εκπαιδευτικά υλικά του προγράμματος, εφαρμόστηκαν πειραματικά στις τάξεις από εθελοντές εκπαιδευτικούς όπου κρίνονταν και διορθώνονταν.

Για να εξοικειωθούν οι εκπαιδευτικοί με τις παιδαγωγικές αρχές των νέων βιβλίων που απαιτούσαν τελείως διαφορετικό τρόπο διδασκαλίας, τα νέα εκπαιδευτικά υλικά και βιβλία του γυμνασίου για την Ιστορία, τη Λογοτεχνία και τις Φυσικές Επιστήμες χρησιμοποιήθηκαν πιλοτικά από μικρό αριθμό εθελοντών εκπαιδευτικών που τα δίδαξαν σε συνεργασία και με την εποπτεία επιμορφωτών.

Οι εκπαιδευτικοί, συνεργάτες του προγράμματος, που δίδαξαν χιλιάδες παιδιά της μειονότητας από την ηλικία νηπιαγωγείου έως λυκείου κι ακόμα δίδαξαν ελληνικά σε ενήλικα μέλη της μειονότητας ιδίως μητέρες μαθητών μας, οι εκπαιδευτικοί αυτοί είναι που έκαναν το έργο να πετύχει.

Σε συνεχή διάλογο και διαπραγμάτευση με τους επικεφαλής συνεργάτες οι εκπαιδευτικοί σταδιακά κατέκτησαν τη δυνατότητα να αλλάξουν τον τρόπο διδασκαλίας και να επαληθεύσουν με την εκπαιδευτική τους πράξη μερικά πράγματα γνωστά στη διεθνή βιβλιογραφία αλλά μέγιστης σημασίας για την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης και δυστυχώς πολύ σπάνια στην εκπαιδευτική μας καθημερινότητα.

Επαλήθευσαν το ότι η αδιαφορία και η πλήξη των μαθητών/ριών στις τάξεις του ελληνικού σχολείου είναι προϊόν του ίδιου του σχολείου. Ότι ο δρόμος για να δημιουργηθεί η ομάδα-τάξη με ενεργούς μαθητές, γεμάτους κίνητρα, ερωτήματα και ενδιαφέροντα, είναι ανοιχτός σε όλους και όλες. Εξαρτάται από τις μεθόδους και τα υλικά διδασκαλίας. Εξαρτάται πριν απ'όλα από τους ενεργοποιημένους και ευαισθητοποιημένους εκπαιδευτικούς, που αντί για εκτελεστές είναι σχεδιαστές της εκπαιδευτικής διαδικασίας και κάνουν μικρά θαύματα χωρίς καμία από τις συνήθως αναφερόμενες ελλείψεις του συστήματος να έχει καλυφθεί όπως π.χ. υλικοτεχνική υποδομή ή άλλα παρόμοια.

Τέλος, το πιο ελπιδοφόρο και αισιόδοξο μήνυμα που συναρτάται με τη συζήτηση που γίνεται στα πλαίσια του Διαλόγου για την Παιδεία και την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση που εκκρεμεί είναι ότι η παιδαγωγική που καλλιεργεί στα παιδιά την περιέργεια για τη γνώση και τα κίνητρα για την απόχτησή της, που μετατρέπει τα παιδιά από παθητικούς δέκτες σε ενεργά υποκείμενα που ερευνούν και δημιουργούν, είναι αυτή που έχει θεαματικά αποτελέσματα στην επίδοση.

Συγχρόνως όμως, η όλη διαδικασία και τα αποτελέσματά της έχουν τη λειτουργία ανατροφοδότησης, με σημαντικότερη ανάμεσα στις πολλές συνέπειες την ανύψωση της ποιότητας της εκπαιδευτικής εργασίας, τη θετική αυτοεικόνα του εκπαιδευτικού και συνεπώς την απόδοση στο εκπαιδευτικό επάγγελμα της υψηλής κοινωνικής σημασίας που αντικειμενικά του ανήκει.

Αυτή η συστημική προσέγγιση, που άρχισε από την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού στην τάξη, καινοτόμησε εμπλέκοντας ενεργά τους εκπαιδευτικούς και άνοιξε στην τοπική κοινωνία, νομίζω ότι πολύ χαρακτηριστικά αποτυπώνονται στις διαφορετικές ονομασίες που πήρε το Πρόγραμμα από την ίδια την τοπική κοινωνία. Τα πρώτα χρόνια ήταν γνωστό ως «Πρόγραμμα Φραγκουδάκη» από το όνομα της επιστημονικής του υπεύθυνης. Στη συνέχεια οι ίδιοι το ονόμασαν ΠΕΜ από τα αρχικά του επίσημου τίτλου του. Σήμερα πια όλοι το αποκαλούν ΚΕΣΠΕΜ από τα

αρχικά των Κέντρων Στήριξης του προγράμματος, την πιο κοινωνικά διευρημένη του εκδοχή.

Συμπερασματικά, το σύνολο του Προγράμματος χαρακτηρίζει η προσπάθεια συνάντησης διαφορετικών ταυτοτήτων, η συμφιλίωση της συλλογικότητας με τις ιδιαιτερότητες, η καλλιέργεια μιας διαλεκτικής διεργασίας κοινωνικής ένταξης και όχι αφομοίωσης, η προώθηση μιας κοινής αίσθησης του ανήκειν μέσα από το σεβασμό πολιτισμικών διαφορών και πολλαπλών ταυτοτήτων διασφαλίζοντας όμως την κοινή ιδιότητα του πολίτη. Όταν όλα αυτά εξασφαλίζονται, τα εκπαιδευτικά αποτελέσματα ακολουθούν.

Τελειώνοντας θέλουμε να ευχαριστήσω σήμερα, την ομάδα των συνεργατών που από το 1997 πορευόμαστε σε αυτό το ταξίδι, το Πανεπιστήμιο Αθηνών που ως Φορέας Υλοποίησης διαχειρίστηκε όλα αυτά τα χρόνια τα κονδύλια και επιτρέψτε μου να ευχαριστήσω ιδιαίτερα όλους όσους και όσες αυτά τα χρόνια συνεργάστηκαν μαζί μας στη Διαχειριστική Αρχή του Υπουργείου και που συνετέλεσαν με τον επαγγελματισμό και την ευαισθησία τους στην ορθή υλοποίηση του έργου.

Θα δείτε αμέσως τώρα ένα μικρό φιλμάκι 20 λεπτών όπου μιλούν νέες πτυχιούχοι που δίδαξαν αυτή την τελευταία φάση στα μαθήματα του προγράμματος. Ανάμεσά τους μέλη της μειονότητας. Είναι το μεγάλο μας καμάρι. Τις είχαμε συναντήσει κοριτσάκια του δημοτικού πριν χρόνια σε δράσεις του προγράμματος και σήμερα διδάσκουν τα μικρά της μειονότητας. Σήμερα μπορούμε να πούμε ότι ένας κύκλος κοινωνικής ένταξης (που μας επιφόρτισε η πολιτεία) έκλεισε. Ο δρόμος που διανύθηκε είναι αισιόδοξα μακρύς.